

OM DE MULIGE FORBINDELSER MELLEM JUNGS ANALYTISKE PSYKOLOGI OG OBJEKTRELATIONSTEORI

Bente Thygesen

Ved læsning i Jungs Samlede Værker opdager man, at han var en moderne tænker og psykoterapeut, som foregreb meget af den senere udvikling inden for psykoanalytisk teoridannelse, ikke mindst hvad angår objektrelationsteori. Artiklen påpeger, at Jung ikke var Freuds discipel, men allerede før deres møde havde udført eget originalt arbejde og udviklet begreber og ideer, der forblev centrale i hans senere teoretiske arbejde. Jung havde også før mødet med Freud udtrykt kritik vedrørende psykopatologiens ætiologi og libidobegrebet. Jungs begreber om selvet; arketyper; komplekser og den transcendent funktion sammenlignes med Winnicotts selv og Bions »O«; Bions prototanker og preconcepter og Kleins ubevidste fantasier; indre objekter og objektrelationer; Winnicotts overgangsobjekter og potentielle rum. Jung brugte desuden begrebet containing i 1925 og begrebet »participation mytique« siden 1912 som en første beskrivelse af de fænomener, der senere defineres som projektiv identifikation. Jung (1921) var pioner med hensyn til brugen af modoverføring. I »The Psychology of Transference« (1946) fremsatte han en model for den terapeutiske relation, som foregriber de senere begreber om »det analytiske tredje« eller »det intersubjektive felt« i psykoanalysen.

Historisk indledning

Where interest in Jung has swung away from the arcane and esoteric aspects to an examination of the clinical applicability of his ideas, he is revealed as a surprisingly modern thinker and psychotherapist, who anticipated in a most striking manner many of the ways in which psychoanalytic and other psychological thinking has developed. (Samuels, 1985, p. 9)

Gennem læsning i Jungs Samlede Værker opdager man, hvad Samuels skriver i indledningen til sin bog »Jung and the Post-Jungians« fra 1985. En bog der har været til stor inspiration for denne artikel, hvor jeg skal søge at vise forbindelsen mellem nogle af Jungs teoretiske formuleringer og senere formuleringer inden for objektrelationsteoriene.

Bente Thygesen, cand.psych. og jungiansk analytiker, uddannet ved C.G. Jung-Institut, Zürich, medl. IAAP; gruppeanalytiker, medl. IGA. Specialist og supervisor i psykoterapi. Privat praksis.

Den særlige form, bruddet mellem Freud og Jung i 1913 antog med den på foranledning af Jones oprettede »hemmelige klub«, medførte en ekstrem marginalisering og dæmonisering af Jung og hans arbejde inden for psykoanalysen (Astor, 1998). Det har betydet, at Jungs begrebsmæssige formuleringer og teoridannelse siden da stort set er forblevet ukendte for psykoanalysen indtil de seneste år, mens den analytiske psykologi i langt højere grad har orienteret sig og hentet inspiration også inden for den psykoanalytiske teori og dens udvikling, især hvad angår objektrelationsteoriene (Klein, Winnicott, Bion) og Kohuts selv-psykologi.

I denne sammenhæng drejer det sig om forbindelser mellem den analytiske psykologi og objektrelationsteoriene og de mange lighedspunkter, der findes mellem objektrelationsteoretiske formuleringer og sammenlignelige eller tilsvarende foregribende formuleringer hos Jung.

Jung var, i modsætning til hvad der er den gængse opfattelse, ikke Freuds discipel og heller ikke en frafalden sådan, men nok så meget inspireret af Janet. Allerede før mødet med Freud i 1907 havde Jung udført en hel del originalt arbejde og udviklet en række begreber og teoretiske ansatser vedrørende psyken og psykopatologi, som forblev centrale i hele hans senere teoriudvikling. Jung havde også inden mødet med Freud fremsat såvel en kritik som fremstillet en uenighed med Freud på nogle centrale punkter, blandt andet vedrørende libidobegrebet, som allerede i 1908 på den Første Internationale Psykoanalytiske Kongres i Salzburg, gav anledning til konflikt (Kuhn, 2000).

Jung (1875-1961) var psykiater og i perioden 1900-1909 ansat på Burghölzli under Eugen Bleuler, hvor han arbejdede med psykotiske, primært schizofrene, patienter. Han gennemførte omfattende forskning og var en internationalt anerkendt kapacitet på området. Da arbejdet i den private praksis voksede, forlod Jung Burghölzli i 1909. I perioden 1905-13 var han lektor i medicinsk psykologi og forelæste om neuroser og psykoser på Zürich universitet.

Det er ikke tanken her at gennemgå hele Jungs biografi, blot har jeg fundet det relevant at give et lidt mere omfattende indtryk af Jungs arbejder fra årene før mødet med Freud og frem til bruddet mellem de to mænd.

Dissociering, ubevidste personligheder og kompleksteorien

I 1902 publiceredes Jungs disputats »On the Psychology and Pathology of So-called Occult Phenomena«, hvori han redegør for en ung kvinde, der opfattede sig selv som medium styret af forskellige ånder. Jung tolkede disse ånder som personifikationer af forskellige ubevidste dele af hendes personlighed og definerer mental sygdom som udtryk for dissociering af personligheden i *ubevidste personligheder* eller subsidiære personligheder. En sådan personificering var for Jung en empirisk demonstration af, hvad han kaldte *psykisk realitet*. Et af kernebegreberne i den analytiske psykologi (CW 1).

Jungs næste publikation, der kom i 1906, var baseret på hans eksperimenter med associationstesten (CW 2). Disse eksperimenter viste sig på empirisk vis at kunne demonstrere og måle den dynamiske effekt af ubevidst mentalt indhold. Iagttagelsen af særlige grupperinger af associationer omkring specifikke temaer førte til betegnelsen *kompleks*, en term Jung indførte i psykologien. Snart begynder Jung at forbinde teorien om komplekser med teorien om »ubevidste personligheder«.

Associationseksperimenterne og psykopatologi

Man diskuterede Freuds arbejde på Burghölzli. Jung anmeldte Freuds »Drømmetydning«, og associationseksperimenternes eksperimentelle dokumentation af det ubevidste og dets dynamiske indflydelse blev begyndelsen til en brevveksling mellem Freud og Jung.

1907 udgav Jung bogen »The Psychology of Dementia Praecox« (CW 3), som han sender til Freud. I denne bog uddyber Jung sin teori om psykopatologi som udtryk for dissociering. Psykotiske tilstande forstås som en egentlig fragmentering, der indebærer tab af kontakt med realiteten, i og med at den del af personligheden, der benævnes ego og forstås som centrum i bevidstheden, overvældes af ubevidst materiale og blot bliver »en stemme blandt flere«.

Neuroser forstås derimod som udtryk for en dissociering, hvor ego'et stadig sikrer, at kontakt med realiteten bevares. Jung accepterede Freuds ide om fortrængning i forbindelse med at gøre dét ubevidst og dermed utilgængeligt, der for bevidstheden var uacceptabelt, men fastholdt sit begreb om dissociering og del-personligheder, *splinter-psyker*, til forståelse af psykopatologi.

Libido – en generel, neutral psykisk energi

Freud inviterer Jung til Wien, efter at have modtaget hans bog om dementia praecox. I forordet til bogen havde Jung skrevet, at »man godt kan yde Freud ret og rimelighed, uden at det indebærer ukvalificeret underkastelse over for et dogme, man kan meget vel opretholde en selvstændig, uafhængig vurdering«, (CW 3, forord, p.4). Både i dette forord og i et brev fra 5. oktober 1906 (Jung Letters, vol 1.) giver Jung udtryk for såvel respekt for Freuds arbejde og for værdien af hans psykologiske synspunkter, samtidig med at han fremsætter sin kritik og uenighed med hensyn til neurosens og schizofreniens ætiologi samt libidobegrebet.

Netop Jungs mangeårige arbejde med schizofrene førte ham frem til at definere libido som en *generel, neutral psykisk energi*. Erkendelsen af, at psykotiske vrangforestillinger og hallucinationer er variationer over samme temaer, der ikke kan forklares alene ud fra patienternes personlige historie og disse temaers parallelitet til mytologiske og religionshistoriske motiver, førte Jung til at formulere hypotesen om det kollektive ubevidste,

arketyper og arketypiske manifestationer, et myteskabende niveau i den menneskelige psyke. Jung fastholdt sin interesse for schizofreni og skrev en artikel herom så sent som i 1957 (CW 3).

Relationens betydning i den analytiske situation

I brevet fra 5. oktober 1906 påpeger Jung endvidere, at »Deres terapi ikke synes kun at afhænge af følelsesforløsning via afreageren men også af en vis personlig kontakt«. At Jung taler om »en vis personlig kontakt« er udtryk for, at han vægtede den terapeutiske proces som en dialektisk proces, hvor begge parter er involverede, påvirkes og ændres, idet han påpeger at overføring og modoverføring samt analysen heraf ikke er alt (CW 16). Det er værd at bemærke, at Freud på dette tidspunkt havde præciseret overføringen betydning som såvel en hindring for analyse som det mest magtfulde redskab, mens han endnu ikke havde publiceret sit arbejde om modoverføring og først anvender termen i 1910 (Freud, 1910).

Jung anslår med formuleringen fra det pågældende brev, hvad han senere udfolder i sine arbejder fra 1921 og frem (CW 16) vedrørende overføring og brugen af modoverføring. Fra 1912 (CW 5) anvender han termen »*participation mystique*« til at beskrive det fænomen, som Melanie Klein og siden Bion betegnede som *projektiv identifikation*.

Teorien om det kollektive ubevidste og arketyper

I 1911/12 udkommer værket »Symbols of Transformation« (CW 5), der bliver anledningen til bruddet mellem Freud og Jung, hvorefter Jung kalder sin psykologi for analytisk psykologi.

»Symbols of Transformation« består af Jungs analyse af en amerikansk kvindes fantasier og sammenligningen af dem med mytologiske paralleller. Det er noget af en »tour de force« at læse dette værk. Det er her teorien om det *kollektive ubevidste* fremsættes, Freuds libidobegreb afvises og begrebet om libido som en neutral psykisk energi formuleres.

Regression og incestfantasier som præ-ødipal foreteelse

Jung fremsætter også her en anden forståelse af *incestfantasier* og deres betydning, idet han ikke ser dem som kausale faktorer i neuroser, men som nogen der reaktiveres som et resultat af en regression foranlediget af en mislykket tilpasning (coping) i den aktuelle konkrete livssituation. Tilsvarende begynder han at opfatte *regression*, som noget der kan være en nødvendig forudsætning i bestræbelserne på at finde en ny og bedre tilpasning.

Incestfantasier kunne derfor ifølge Jung opfattes som havende en symbolsk betydning i relation til en ny syntese på det indrepsykiske plan, der peger mod en kreativ løsning på de bestående problemer. Incestfantasierne forstås som symbolsk udtryk for en regressiv tilbagenden til livmoderen og genfødsel og ses således som en *præ-ødipal foreteelse* (Samuels sammenligner det forsigtigt med Mahlers begreb om genopfyldning, 1985, p. 167).

Konkret realiseret incest skal forstås som resultat af en mislykket symbolisering.

Jung tillægger derfor heller ikke *ødipuskomplekset* samme betydning som Freud, men ser det blot som et blandt mange mulige komplekser.

I en artikel fra 1909 med titlen *The meaning of the Father for the Destiny of the Individual* (CW 4) taler Jung om de slående ligheder mellem fædres og sønners svar på Ordassociationstesten og tilsvarende ligheder mellem mødres og døtres svar, hvilket illustreres gennem adskillige overbevisende eksempler. Jung tolker denne lighed som udtryk for børns ubevidste overtagelse af og tilpasning til forældres normer og holdninger, som om der foregik en form for psykisk smitte. Denne tidlige ubevidste assimilation af forældres holdninger, senere kaldt identifikation, tilskriver Jung alle de virkninger, som Freud tilskriver løsningen af *Ødipuskomplekset*. Dette indebærer, at identifikation for Jung er noget relativt negativt.

Jungs implicitte brug af objektrelationer

Jung bruger ikke termen »objektrelation« men hans tilgang indeholder, hvad man kan opfatte som en implicit brug af objektrelationer, idet han i sin opfattelse af psyken lægger vægt på:

1. relationer mellem forskellige dele af psyken (ubevidste sub-personligheder og mere eller mindre bevidste og ubevidste komplekser)
2. relationer mellem disse dele og den ydre verden
3. at udrede de implikationer, der resulterer af psykens tendens til at fragmentere, splitte, dissociere, personificere og så videre. Heri ses en parallel til objektrelationsteoriernes brug af *del-objekter* og beskrivelse af processer som *splitting* og *polarisering* af objektet i ekstremerne god – ond, hvilket hos Jung formuleres i form af *arketypens iboende bipolaritet* (Samuels, Shorter and Plaut, 1986).

Parallellen til objektrelationsteoriernes *hel-objekt* skal findes i *kompleksteorien* og i Jungs antagelser om *foreningen af (ubevidste) modsætninger*, som resulterer i helhed eller enhed af forenede modsætninger eller forenet flerhed.

Jungs beskrivelse af visse psykologiske processer viser ligeledes ligheden mellem hans forståelse og objektrelationsteoriernes, når han for eksempel redegør for grundlaget for spædbarnets splitting af objektet gennem at beskrive moder-arketypen (Store Mor) som karakteriseret ved to iboende modsatte aspekter: positiv, god og negativ, ond, idet den konkrete mor-barn situation vil afgøre, hvilket aspekt, der i et givet øjeblik og/eller over tid, vil blive det fremherskende, og om der vil dannes et helt moder-imagø af de forenede modsatte aspekter.

Den af Melanie Klein beskrevne *depressive position* (Klein, (1935) 1973), hvor moderen etableres som et hel-objekt bestående af både godt og ondt, og hvor barnet må acceptere sin ambivalens, opfattes i den analytiske psykologi som *en af de første foreninger af modsætninger*, der skal opnås udviklingsmæssigt.

Da analytisk psykologi er baseret på et *teleologisk princip* frem for et kausalt, ses barnets aggression som noget, der bidrager til individuationsprocessen, i og med at accept af aggressivitet indebærer en integration af skyggen (Samuels, Shorter and Plaut, 1986).

Ifølge Meltzer angriber også Bion brugen af kausalitetsbegrebet, for så vidt angår mentale funktioner, til fordel for en søgen efter mening, »en mening, om hvad der foregår i de to i konsultationsrummet tilstedeværendes (analytiker og patient) liv« (1978, p. 76).

Jungs model for psyken

En kort oversigt over Jungs model for psyken, der beskrives som en hypotetisk indre struktur i tre lag bestående af bevidsthed, personligt ubevidst og kollektivt eller upersonligt ubevidst, giver samtidig definitionen på tre centrale begreber:

Selvet

Psyken defineres som en totalitet eller helhed, der også kaldes *selvet* bestående af bevidstheden eller egoet og det ubevidste, opdelt i det personlige ubevidste og det kollektive ubevidste, med selvet som styrende og organiserende princip. Selvet antages at have en iboende tendens til at stræbe efter at blive realiseret gennem en stadig udvidet integrerende bevidsthed om dets indhold. Det er en livslang proces, der kræver en fortsat relation eller dialog mellem ego og selv, også kaldet *individuationsprocessen*, hvis mål er udfoldelse af personlighedens potentialer og opdagelse af mening.

Ego

Egoet, der udgør centrum for bevidstheden, kan opfattes som et kompleks og er en manifestation af selvet, hvorudfra det udvikles og adskiller sig gennem differentierings- eller *deintegrations-* og *reintegrationsprocesser*¹. Den fortsatte relation mellem ego og selv varetages af den såkaldte

---

1 Deintegration defineres som en »løsningen af komponenter for at assimilere nye erfaringer«, for så, når dette er sket, at efterfølges af en reintegration. Begreberne er formuleret af Fordham (1957). Urban (1992) sammenligner tidlige deintegrater med Bion's beta-elementer, idet hun fastslår, at deintegration også betyder: relateren til en oplevelse, indre som ydre.

ego-selv akse, et udtryk for det dialogiske forhold mellem ego og selv, mellem bevidsthed og det ubevidste. Såfremt ego-selv akse i større udstrækning forhindres i at fungere, udvikles der patologi, som resulterende udtryk for den eksisterende dissociering eller egentlig fragmentering i psykotiske tilstande.

Personlighedens udvikling beskrives generelt i form af dissociering, differentiering og integration eller med Fordhams ord: gennem en pulserende proces af deintegration og reintegration (Fordham, 1957).

Definitionen af ego som eksponent for bevidsthed giver problemer i forhold til betragtninger over ubevidst indhold i egoet, især sådant som aldrig har været bevidst, som for eksempel forsvarsmekanismer, men også latente potentialer. Da Jung også måtte erkende ubevidste sider ved egoet, blev disse lokaliseret i *skyggen* (CW 7, §103n).

Psyken opfattes som et *finalt selv-regulerende system* befordret af den gensidigt kompensatoriske dynamiske relation mellem bevidsthed og det ubevidste, mellem ego og Selv.

Individuation

Individuationsprocessen er en i selvet eller psyken iboende naturlig tendens til psykologisk vækst og til at »blive den man allerede er«, unik og helt forskellig fra alle andre samtidig med, at man er bevidst om blot at være en del af menneskeheden, et ganske almindeligt menneske som alle andre. Det vil sige via bevidstgørelse at integrere eller i det mindste acceptere såvel positivt som negativt ubevidst indhold og at inddrage og udfolde ubevidste, latente potentialer samt acceptere mulige mangler eller defekter. Individuation er som en naturlig (arketypisk) proces et livslangt forløb, der kan støttes gennem analytisk arbejde. Individuation beskrives også som en kommen overens med modsætningerne mellem bevidst-ubevidst, indre-ydre, subjektivt-objektivt, feminint-maskulint, krop-psyke og så videre.

Jung påpegede, at »modsætninger er de uudrydelige og uundværlige forudsætninger for alt psykisk liv« (CW 14, §206), med hvilket han formulerer sin teori om *psykens dynamik*. Modsætningspar (ubevidste) forstås som principielt uforenelige. Den spænding, der resulterer heraf, genererer *psykisk energi*. Kan spændingen mellem et givet modsætningspar ikke tåles, vil det føre til dissociering, hvor den ene del fraspaltes, og resultere i psykologisk ensidighed. Kan spændingen derimod tåles, vil det kunne føre til etablering af en *tredje* mulighed, der ikke favoriserer den ene eller den anden del af modsætningsparret, men som transcenderer eller overskrider konflikten ved at rumme begge plus noget mere. Det er naturligvis en midlertidig syntese eller forenet helhed og derfor blot led i en fortsat indre (ubevidst) proces, nemlig individuationsprocessen.

Jungs teori om selvet

Selvom psyken opfattes som en helhed, er der samtidig tale om en *polycentrisk model*, idet Jung taler om en flerhed af del-bevidstheder, del-selver eller splinter-psyker i forbindelse med komplekser, så man må forstå helheden eller totaliteten som en *forenet flerhed* og ikke nogen enhed. På det arketyperiske niveau er *Selvets arketype*² arketyper for helhed og den i princippet overordnede arketype, som andre arketyper, der måtte manifestere sig, kan ses som (underordnede) del-aspekter af.

Gordon påpeger, at selvet som begreb har to aspekter: 1. brugt meta-psykologisk refererer det til psykens totalitet eller helhed og inkluderer bevidst, ubevidst, personlige og arketyperiske erfaringer og evner; 2. brugt fænomenologisk bidrager det til at skabe mening i vores oplevelse (Gordon, 1978, p. 33 i Samuels, 1985, p. 110).

Winnicotts selvbegreb og Jungs begreb om selvet

Winnicott er en af de objektrelationsteoretikere, hvis arbejde ofte sammenlignes med Jungs. Winnicott havde kontakt med analytiske psykologer i London og deltog i adskillige fælles møder mellem psykoanalytikere og analytiske psykologer i British Psychological Society. Han refererer imidlertid kun sparsomt til den analytiske psykologis begreber i sine arbejder (1958, 1965, 1971), selvom der flere steder er en tydelig lighed især i forbindelse med selvbegrebet, formuleringer vedrørende overgangsobjekter, overgangsfænomener og det potentielle felt.

I forbindelse med sit begreb om selvet og sin forståelse af dets udvikling opererer Winnicott med et *Falsk Selv*, der udvikles som resultat af en manglende afstemning mellem mor og spædbarn, der oplever omgivelserne som forfølgende og invaderende. Det Sande Selv er rasende og angst og »går under jorden«, mens barnet viser omverdenen et tilpasset Falsk Selv. I det voksne liv opleves det Falske Selv som tomhed, meningsløshed og manglende autenticitet (1965).

Winnicotts Falske Selv svarer til Jungs begreb *persona*, når denne fungerer patologisk. Persona viser hen til den maske eller det ansigt, vi viser, når vi møder verden, det vil sige den psykiske funktion, der formidler mellem ego og omverdenen og som skal sikre social tilpasning. En given persona kan være baseret på kønnet, på social rolle, arbejde eller profession. Persona er ikke i sig selv patologisk eller falsk, men kan være eller blive det, såfremt en person ubevidst identificerer sig alt for totalt med sin persona og for eksempel kun er mor eller mand (med stort M) eller analytiker. Selvom egoet ikke kan opfattes som et falsk selv, så vil et ego,

---

2 Når der er tale om Selvets arketype eller det arketyperiske Selv skrives det ofte med stort S for at skelne mellem dette og det personlige eventuelt fænomenologiske selv.

der er identificeret mere eller mindre totalt med persona og derfor ikke afspejler noget af selvet og dets målrettedhed, opleve livet som meningsløst og tomt på samme måde som det Falske Selv.

Ifølge Winnicott er der ikke noget selv eller nogen selvbevidsthed ved livets begyndelse. Selvet skabes og udvikles på basis af aktiviteten mellem individet og dets omgivelser, efterhånden som dets ego og den deraf muliggjorte selvbevidsthed etableres. Man kan derfor hævde, at personligheden begynder med dannelsen af egoet.

Dette er i klar modsætning til Jung, der som sagt opfatter selvet som et arketyrisk baseret fænomen, der er til stede fra begyndelsen og eksisterer i sin egen ret i relation til og i udveksling med omgivelserne. Her kan man således hævde, at den individuelle personlighed dukker frem af det arketyriske potentiale, som selvet rummer, igennem udvekslingen med omgivelserne.

Winnicott overvejede faktisk en mulig kopling mellem de to synspunkter i en af sine referencer til analytisk psykologi (Winnicott, 1958, p. 155n), og hans forestillinger om menneskets behov for at transcendere sig selv gennem kreativitet og om selvet som meningssskabende ligger da også meget tæt på Jungs tanker om selvet.

Bions begreb om »O« og Jungs selvbegreb

I det følgende skal der redegøres for Bions begreb om »O« som sammenligneligt med Jungs begreb om selvet og Selvet som en arketype.

»Jeg bruger tegnet *O* til at benævne det som er ... *ultimativ virkelighed*, absolut sandhed, det guddommelige, det infinitte, tingen-i-sig-selv.« (Bion, 1970, i *Attention and Interpretation*, citeret fra Field, 1994). *O* er *ikke-erkendbar psykisk realitet* som Platons »idéer«, det Guddommelige eller Kants »ding-an-sich« (Meltzer, 1978, p. 87), som kun kan *erkendes gennem sine transformationer*, (jævnfør også med *arketyper* nedenfor).

O er de basale »oprindelige kendsgerninger«, som for eksempel i den analytiske kontekst giver anledning til en kæde af transformationer startende med tidligere eller aktuelle indre eller ydre hændelser, via tanker og følelser til associationer formuleret i ord. Disse »oprindelige kendsgerninger« er således en psykisk realitet, der kun kan erkendes indirekte gennem de transformationer, de giver anledning til. Bion hævder, at transformationer i *O* altid er disruptive, og at tro eller engagement er nødvendigt for at komme nær til *O*, hvorfor analytikeren må befri sig for bevidste intentioner og begær og forlade sig på »analytisk intuition« i det analytiske arbejde.

Bion hævder endvidere, at »det gennem psykoanalytisk fortolkning er muligt at udvirke en transition fra at kende fænomenet det virkelige selv til at være det virkelige selv« i form af integration af fraspaltede dele som en af personlighedens vækstdimensioner (Meltzer, 1978 p. 88-89).

Også Jung fastslog, at *Selvet i ultimativ forstand ikke kan erkendes*, men kun *iagttages gennem sine manifestationer*. En væsentlig lighed mellem O og Jungs Selv er, at begge ikke udvikler sig som sådan, men fra første færd indeholder alle potentialer. Det, der udvikles, er graden af kendskab til eller viden om O eller Selvet, svarende til den analytiske psykologis begreb om individuationsprocessen.

Det fremgår endvidere, at Bion i udviklingen af sit projekt med at udvikle en »teori om transformationer« til at beskrive metoderne for observation og kommunikation i konsultationsværelset måtte erkende, at den matematiske terminologi ikke kunne indholde det mentale følelseslivs voldsomhed (dødsinstinkt, misundelse, medfødt destruktivitet). Den eksplosion, som truede denne formulerings-container, førte til, at han måtte forlade den matematiske terminologi til fordel for den religiøse. Det indelbar, at den *ultimative virkelighed ikke længere er »O« men »Gud«*, og at stræbe efter at blive »O« nu er at stræbe efter direkte kontakt og fusion med Gud (Meltzer, 1978, p. 103).

Bion opfatter »den absolute sandhed, O«, som noget der ikke kan containes, og som derfor kræver en vis grad af falsifikation for at kunne rummes i den individuelle psyke (mind). Det er graden og motivet for falsificeringen, som udgør forskellen mellem den sandhed, der kan rummes og tillades at vokse i psyken (mind), og løgnen som ødelægger sandheden og erstatter den med »moralitet« (Meltzer, 1978, p. 111-112).

Dette kan sammenlignes med Jungs skelen mellem *arketyper per se*, som uerkendbar, og de *arketypiske manifestationer* som fortolkninger eller fremtrædelsesformer, der aldrig vil kunne repræsentere arketyper som sådan.

Med overgangen til den *religiøse terminologi* synes det, som om Bion er kommet til samme erkendelse som Jung, nemlig at det ultimativt ikke er muligt at skelne mellem Selvet og det guddommelige eller gud, da samme symboler er manifestationer af begge. For Bion er det religiøse sprog et undersøgelsesredskab. Det betyder, at det ikke er et teologisk udsagn ligeså lidt som Jungs referencer til det guddommelige er det. Der er derimod i begge tilfælde tale om psykologiske fænomener og iagttagelser, som bedst beskrives i eller med henvisning til religiøs terminologi, fordi disse erfaringer har den særlige kvalitet at være ultimativt uerkendelige og kun kendelige gennem deres manifestationer.

Man kan ifølge Jung ikke beskæftige sig med selvet uden også at medinddrage en religiøs dimension. I særlige tilfælde bruger Jung termen *numinøs* i forbindelse med sådanne oplevelser eller erkendelser, som Bion sigter til.

Mange selv-symboler besidder en numinøsitet, hvilket betyder, at de opleves med en særlig stærk følelse af betydningsfylde, og som sagt ikke kan skelnes fra billeder på det guddommelige.

Med relevans for denne sammenhæng skriver Samuels desuden, at »hvis vi accepterer, at leg opererer ud fra selv-systemet snarere end fra egoets

system, så er det Winnicotts sammenkædning af leg, og legens etos med religion og kreativitet (i det potentielle område), der udgør den tydeligste forbindelse mellem ham og Jung... Religion og kreativitet trives på transcendens, på symboler og »ikke-mig« type oplevelser, og alle disse elementer er til stede i et barns leg« (Samuels, 1985, p. 130).

Arketyper

Arketyper er universelt *præ-eksisterende strukturerende mønstre*, der som *dynamiske faktorer*, strukturerer psykologiske udtryk knyttet til instinkterne, det vil sige vores følelser, oplevelses- og handlemåder i forhold til såvel indre som ydre forhold. De rummer mulighed for at forbinde mening og betydning med universelle, eksistentielle menneskelige situationer og er altså en medfødt parathed til at håndtere oplevelser i form af særlige velkendte ofte gentagne mønstre i forbindelse med for eksempel: fødsel, død, pardannelse, adskillelse, mor-barn relation³.

Arketyper knytter sig til typiske tematiske mønstre som bevægelse, ændring og transformation samt til strukturer eller mere specifikke funktioner i selve den menneskelige psyke. De kan derfor også iagttages i forhold til det indre eller psykiske liv, hvor de blandt andet manifesterer sig i såkaldte indre figurer som »skyggen«, »anima/animus«, »persona« og så videre, som personificerer intrapsykiske strukturer, som det kendes fra drømme.

Jungs teori om arketyper udviklede sig gennem tre stadier og skal ses i relation til Platons idéer, Kants »a priori« kategorier (jævnfør Bion's begreb om O ovenfor) og Schopenhauers prototyper.

Først talte han i 1912 om primordiale billeder, som dukkede frem i hans (schizofrene) patienters ubevidste liv, og som han også mødte i sin egen selv-analyse. Disse billeder svarede til universelle motiver i mytologi og religionshistorie. Jung formulerede begrebet om det *kollektive eller upersonlige ubevidste, den objektive psyke*, som det der frembragte sådanne billeder. I 1917 skrev han om ikke-personlige domianter eller knudepunkter i psyken, som tiltrak sig energi og påvirkede personens adfærd, og termen *arketype* blev taget i brug i 1919 (CW 8, §270) ved et symposium i London, som involverede The Aristotelian Society, The Mind Association and The British Psychological Society.

Denne term blev indført som konsekvens af, at Jung var nået frem til en meget afgørende erkendelse, som de færreste ikke-jungianere er klar over,

---

3 Daniel Sterns forskning bekræfter eksistensen af sådanne medfødte paratheder til at etablere mor-barn relationen (Stern, (1985) 1991).

nemlig sondringen mellem *arketype per se* defineret som de i det kollektive ubevidste eksisterende predisponerende strukturerende faktorer, og *arketypiske manifestationer*.

Disse sidste er resultatet af mødet og foreningen mellem konkrete situationer og den modsvarende arketypiske predisposition til at forholde sig til den aktuelt givne situation. De arketypiske manifestationer dannes under bevidsthedens indflydelse og medvirke og manifesterer sig i det personlige liv som bestemte handlemønstre, billeder og symboler, som vi også kender det fra kulturen.

Disse arketypiske manifestationer er på samme tid universelle og aktuelle i deres konkrete udformning på et givet historisk tidspunkt, i og med at det som sagt er den konkret foreliggende (bevidste) situation, der aktiverer en given arketype, som for eksempel fødslen af et barn og det at blive mor, eller det at blive født og skulle finde frem til brystet. At blive og være mor og barn er en universel hændelse, men måden mor og barn er mor og barn på determineres af den aktuelle konkrete situation, og vil derfor foreligge i mange forskellige og vekslende udformninger.

Sondringen mellem *arketyper per se*, en *hypotetisk ikke repræsenterbar størrelse*, der kun *erkendes gennem de manifestationer*, den giver anledning til, og så disse arketypiske billeder eller manifestationer er vigtig, fordi den pointerer, at *arketypiske billeder ikke nedarves*. Tværtimod indeholder den forestillingen om udvikling af de arketypiske manifestationer i form af nye eller ændrede fortolkninger af den præ-eksisterende og prædisponerende arketype per se i forhold til og i samspil med givne historiske, geografiske, økonomiske, personlige vilkår og erfaringer, som led i civilisationsprocessen.

Det kollektive ubevidste eller det arketypiske niveau aktiveres især i særlige *eksistentielle eller kritiske situationer*, hvor egoet er mest sårbart, og hvor de manifestationer, som det giver anledning til, bidrager til at afsløre betydningen og meningen eller kvaliteten af den pågældende subjektive (bevidste) situation. Eksemplet kan være drømme, fantasier eller billeder, der spontant opstår hos personen eller i gruppen.

Arketyper er et *bipolært psykosomatisk begreb*, som knytter krop og psyke, instinkt og billede sammen. Disse modsætninger udgør to modsatte poler ved arketyper. Spændingen mellem dem genererer *psykisk energi*. Fordi arketyper ikke kun rummer, men også overskrider disse modsætninger, beskrives den som transcendent. Det arketypiske imago opfattes af Jung som »instinktets opfattelse af sig selv« eller »*instinktets selvportræt*« (1919, CW 8, §277).

Bions proto-tanker og pre-concepter.

Inden for objektrelationsteoriene findes der hos Bion i hans teori om tænkning et begreb, der på overbevisende vis svarer til begrebet om arketyper. Det er begrebet om beta-elementer eller *proto-tanker*, tanker der hos

det spæde barn ikke kan adskilles fra sansedata eller uorganiserede følelser, og som endnu ikke kan repræsenteres symbolsk, da det system, der skal tænke dem, endnu ikke er udviklet. Det er altså tanker, der går forud for en tænkter, og som ikke kan undgå at influere på, hvad tænkeren kommer til at tænke (Bion, 1963 i Samuels, 1985, p. 41). De fungerer som *pre-concepter* defineret som Kants begreb om »tomme tanker«, i form af »medfødte forventninger om et bryst, *a priori* viden om et bryst« (Bion, 1962, p. 306), *præ-disponerende psykosomatiske enheder* – svarende til arketyper. Et pre-concept anticiperer således en bestemt oplevelse (brystet for eksempel), og realiseringen af det anticiperede transformerer pre-conceptet til en conception, det vil sige til en forestilling, som led i tænkningens udvikling. (ibid.)

Støtte til at sammenligne pre-concepter med arketyper findes hos Money-Kyrle, der fastslår, at »Jungs 'arketyper' i teorien sandsynligvis er nogenlunde det samme som medfødte pre-concepter« (Money-Kyrle, 1977, p. 460 i Samuels, 1985, p.41-42).

Da Jung holdt sine Tavistockforelæsninger i 1935 på Institute of Medical Psychology i London, var en af deltagerne Bion.

Af diskussionen (CW 18, §135) fremgår blandt andet, at han var optaget af Jungs tanker om relationen mellem det psykiske og det fysiske som to forskellige aspekter i vores psyke (mind) men ikke i virkeligheden. En forståelsesmodel man genfinder i Bions senere teori om tænkning og hans gruppeteori om basale antagelsers oprindelse i et *proto-mentalt niveau*. Om det skriver Bion, at han måtte »foreslå et begreb, der transcenderer oplevelsen. Klinisk har jeg en psykologisk tilnærmelse, og bemærker der kun fænomener, når de præsenterer sig selv som psykologiske manifestationer. Ikke desto mindre er det hensigtsmæssigt for mig at antage, at den emotionelle tilstand går forud for den basale antagelse og følger af visse proto-mentale fænomener, som den er udtryk for. Selv dette udsagn kan der dog også gøres indvendinger imod, fordi det etablerer en mere rigid rækkefølge af årsag og virkning, end jeg ønsker at skrive under på« (1961, p. 101).

Dette citat fra Bion skal sammenlignes med, hvad Jung skriver i diskussionen af arketyperne, hvis natur »ikke med sikkerhed kan betegnes som psykisk« (1954, CW 8 §439). Lidt senere skriver Jung »For såvidt vi overhovedet kan observere og opleve arketyperne, så manifesterer de sig kun gennem deres evne til at *organisere* billeder og forestillinger, og det er altid en ubevidst proces, der ikke kan afsløres før bagefter. Ved at assimilere forestillingsmæssigt materiale, hvis oprindelse i den objektive (sansemæssige) verden ikke kan bestrides, bliver de synlige og psykiske. Derfor opfattes de i første omgang som psykiske enheder... Kun når det drejer sig om at forklare psykiske fænomener med en minimal grad af klarhed, drives vi til at antage, at arketyperne må have et ikke-psykisk aspekt. Grunde til en sådan konklusion findes i synkronistiske fænomener« (ibid. §440).

Med *synkronicitet* mener Jung ikke-kausale forbindelser mellem indre og ydre hændelser, der knyttes sammen via fælles mening eller betydning. Jung indførte desuden termen *psykoid* for at kunne skelne en kategori af hændelser fra rent fysiske fænomener på den ene side og fra specifikt psykiske processer på den anden (CW 8, §368). Det vil sige, at adjektivet »psykoid« bruges, når det ikke er muligt at skelne mellem kvaliteterne fysisk og psykisk ved et givet fænomen, i og med at der er tale om to sider af samme sag. Synkronistiske fænomener hidrører fra det psykoide felt. Som det vel er fremgået, svarer det Bion senere kalder det *proto-mentale niveau* til Jungs brug af termen *psykoid*.

Kleins ubevidste fantasier

Forestillingen om »ubevidste fantasier« er baseret på, at »id'et indeholder alt som er nedarvet, det som er tilstede ved fødslen, som er konstitutionelt fastlagt – frem for alt instinkterne, som hidrører fra den somatiske organisation og som her får et første psykisk udtryk i former, vi ikke kender« (Freud, (1938) 1972, p. 74).

Som en videreudvikling har Kleins antagelse om »ubevidste fantasier« meget stor lighed med teorien om *arketyper*. Ifølge den kleinianske analytiker H. Segal hævder Isaacs, som har videreudviklet Kleins begreb om *ubevidst fantasi*, at det er det mentale udtryk for instinkt, det *mentale korrelat, den psykiske repræsentant for instinkt* (Segal, 1973, p. 12).

Selv skriver Klein »Jeg mener, at fantasier opererer lige fra begyndelsen, ligesom instinkterne, og at de er det mentale udtryk af både livs- og dødsinstinkternes aktivitet« (Klein, 1952). Sagt med andre ord er såvel seksuelle som aggressive eller destruktive impulser inkluderet, hvilket kan sammenlignes med, at arketyper er bipolær.

Urban (1992) påpeger, at selvom Klein og Isaacs beskriver fantasier i form af »historier« som for eksempel »Jeg har lyst til at æde hende«, så er disse »historier« baseret på billeder. Når Isaacs beskriver »billedet« (den ubevidste fantasi) af brystet som et billede af instinkt, så er hendes beskrivelse identisk med Jungs beskrivelse af det arketyperiske billede som »instinktets opfattelse af sig selv« eller »*instinktets selvportræt*«.

Fantasi er forbindelsen mellem ego-mekanismer og instinkter, hvilket betyder at fantasien om, hvad der vil tilfredsstille et instinktuelt behov ikke kun medfører en subjektiv fortolkning af oplevelsen, men også er nødvendig for at realisere behovene i virkeligheden. De ubevidste fantasier har på denne måde en tilsvarende funktion som arketyper i form af at strukturere adfærd, oplevelse og følelser.

Der er dog tilsyneladende en forskel, idet det kunne se ud, som om Klein og Isaacs taler om medfødte billeder eller ubevidste fantasier, hvor Jung fra oprindeligt at have haft den forestilling nåede frem til den afgørende absolutte skelnen mellem *arketyper per se* i betydningen den medfødte »billeddannende« disposition og de konkrete aktuelle arketyperiske

manifestationer herunder billeder. En skelnen der implicerer, at den prædisponerende arketype per se i mødet med den ydre verden gives form og indhold, mens den ydre virkelighed forbindes med den arketypiske strukturerende faktor og derigennem gøres meningsfuld.

Jung understreger her ganske tydeligt, at billedet ikke er et nedarvet billede baseret alene på instinkterne, men afhængig af mødet med den ydre virkelighed. Her er altså tale om en fleksibilitet og en åbenhed for fortolkning, som savnes i Kleins og Isaacs formuleringer, som da også kritiseres for, at de ubevidste fantasier danner basis for dannelsen af indre objekter uden berøring med den ydre verdens objekter, og dermed er fikse-rede (Knox, 1997).

Segal (citeret fra Solomon, 1991, p. 321) fremhæver, at »da fantasier stammer direkte fra instinkterne på grænsen mellem den somatiske og psykiske aktivitet, opleves disse oprindelige fantasier lige så meget som somatiske som mentale fænomener.« Et udsagn der minder meget om, hvad Jung, som omtalt ovenfor, beskrev som arketypens iboende *psykoide kvalitet*.

Som tilfældet er med Bion, er der også et fælles interessefelt hos Jung og Klein, der formentlig bidrager til, at de når frem til ret enslydende begrebsformuleringer. Jung beskæftigede sig som sagt med psykotiske (schizofrene) patienter, Klein med præ-ødipale børn, det vil mere eller mindre sige det samme psykiske felt, nemlig det der ligger forud for det ødipale udviklingsstrin. Begge eller alle tre formulerede begreber til at betegne *medfødte psykiske strukturer*, der tjener til at give det instinktuelt sit udtryk, men mens Jung og Bion påpeger, at disse dybe strukturer formidles gennem konkret erfaring med virkeligheden, for eksempel moderen, så mente Klein, at instinktet udtrykker sig i fantasier uafhængigt af den ydre virkelighed (Greenberg and Mitchell, 1983, p. 119-150).

Kompleks

Jungs kompleksteori og med den vægten lagt på affekter som det centrale organiserende princip for psykisk liv (Jung, 1907, CW 3, §78) – frem for drifter – og den implicitte forståelse af psykens iboende dissociabilitet, – psyken som en »forenet flerhed« – opfattes af mange analytiske psykologer som et af hans mest betydningsfulde kliniske bidrag. Nogle har endog hævdet, at kompleksteorien var den første objekt-relationsteori (Sedgwick, 2000, p. 462).

Ved et *kompleks* forstås en konstellation af billeder og forestillinger, der klumper sig rundt om en kerne baseret på en eller flere arketyper og karakteriseret ved den fælles emotionelle farvning. Som energimæssige kerner, der strukturerer det personlige ubevidste, virker komplekser som magneter, der binder og organiserer psykisk indhold ved at knytte sans-

ninger, forestillinger, erindringer, vurderinger sammen ved at forlene dem med en fælles følelsesmæssig kvalitet, så de bliver selvforstærkende.

Med udgangspunkt i traumer eller oplevelser præget af stærk affekt vil vore oplevelser og erfaringer på denne måde gennem barndommen og hele livet være tilbøjelige til at klumpe sig sammen omkring et eller andet særligt tema og farves af samme følelsesmæssige kvalitet. Temaerne vil som sagt have en arketypisk kerne, mens hvad man kunne kalde kompleksets »skal« vil være udtryk for det personlige aspekt baseret på de egne erfaringer. Velkendte eksempler er: moder- eller faderkompleks, mindre-værdskompleks, præstationskompleks og så videre.

Et kompleks er ikke nogen simpel enhed og ikke kun baseret på en enkelt arketype, men på et konglomerat af flere arketypiske mønstre forlenet med personlig erfaring og følelse. Som eksempel opremser Samuels, at et moderkompleks indeholder følelser, der stammer fra egoets interaktion med adskillige arketypiske konfigurationer: personen selv; mor; personen og mor; mor og far; person og far; person og søskend(e); person, søskend(e) og mor, person og familie og så videre, og så videre (Samuels, 1985, p. 47).

Ethvert kompleks er aktivt og relaterer sig til andre komplekser, til egoet og til andre mennesker. Når et kompleks aktiveres viser det sig i adfærd karakteriseret ved affekt, uanset om personen er bevidst eller ubevidst om det.

Man kan ubevidst være identificeret med et bestemt kompleks eller føle sig overvældet af det. Forskellen vil være, om man med for eksempel et moderkompleks handler som den kritiske mor eller hele tiden føler sig udsat for en kritik, der ligner hendes. Sommetider vil man kun opleve indholdet af et givet kompleks i form af projektion.

Komplekser skal ikke kun ses som patologiske manifestationer. »Et kompleks bliver kun patologisk, når vi tror, vi ikke har det« (Jung, 1942, CW 16, §179), men i mere patologiske tilfælde vil et kompleks mere eller mindre permanent kunne overtage egoets funktion. Jung påpegede, at fundamentalt set, »er der ingen forskel på en fragmenteret personlighed og et kompleks... komplekser er splinter-psyker« (1934,1948, CW 8,§202).

Da menneskets følelser er universelle, fremtræder komplekser i deres mest regressiv form som arketypiske. Det arketypiske kommer til udtryk i den følelsesmæssige kvalitet, dens styrke, dybde, numinositet.

Et kompleks kan transformeres, eventuelt opløses gennem andre, nye, emotionelt korrigerende erfaringer i for eksempel overføringen-modoverføringen i den analytiske relation.

Kleins »indre objekt« og »indre objektrelationer«

Ovenstående redegørelse for kompleks teorien må være tilstrækkelig til med Samuels (1985, p. 51) at illustrere et kompleks som værende en interpersonel eller intrapersonel relation, i betydningen et netværk af relationer konstelleret omkring et arketypisk tema som f.eks. mor, og dermed påpege

ligheden mellem Jungs kompleksbegreb og begreber som indre objekter samt ydre og indre objektrelationer.

Hos Segal defineres indre objekter både som »ubevidste fantasier, som folk har, om hvad de indeholder« (Segal, 1973, p. 12) og som »introjekter i egoet« (ibid. p. 127). Klein er som nævnt ovenfor blevet kritiseret for at tale om ubevidste fantasier, som hidrørende alene fra instinkterne uden medvirken af mødet med den ydre virkelighed. Da der ikke altid synes at være en klar skelnen mellem ubevidst fantasi og indre objekt, kan der opstå tvivl om, hvorvidt indre objekter også etableres uafhængigt af den ydre virkelighed, samtidig med at de også defineres som introjekter, hvilket implicerer et sådant møde. Tilsyneladende er der en forskel mellem Klein og de »reneste kleinianere« og senere kleinianere med hensyn til spørgsmålet om forbindelsen til den ydre virkelighed.

Ifølge Moore and Fine (1990) defineres *indre objekter* som intrapsyriske repræsentationer af aspekter ved relationen til andre mennesker (objekter) baseret på internalisering af objektet. Som *introjekter* kan de »forstås som løse *anticipatoriske billeder* af, hvad der kan forventes af mennesker i den »rigtige verden«... De udgør et restkoncentrat (i psyken (mind)) af relationer med vigtige personer i individets liv« (Moore and Fine (eds.) 1990, p 109-111).

Endvidere siges det, at »termen indre objekt implicerer introjektioner og projektioner mellem dele af barnets fantasiliv og objekterne ... ligesom splitting må opfattes som en primitiv mental mekanisme, der hjælper barnet med at ordne sine oplevelser på grundlag af primært instinktuelt kaos« (ibid. p. 111).

I en artikel med titlen »Internal objects – a theoretical analysis of Jungian and Kleinian models« (1997) konkluderer Knox, at ud fra Jungs formuleringer, »er patientens indre objekter, mentale representationer, der kombinerer medfødt disposition (arketyper) med virkelig ydre personlig og interpersonel erfaring, som internaliseres. De er ikke skabt udelukkende via instinktuelle drifter uden bidrag fra ydre erfaring, sådan som den teoretiske position af de reneste kleinianere implicerer« (ibid., p. 658).

Af ovenstående fremgår det vel ret tydeligt, at det i sammenligningen med begreberne om arketyper og komplekser, kan være svært at gennemføre en tilsvarende klar distinktion mellem Kleins begreber om ubevidste fantasier og indre objekter og objektrelationer. Det svarer til en kritik formuleret af Greenberg og Mitchell, hvor de påpeger, at Klein ikke i tilstrækkelig grad skelner mellem eller artikulerer relationen mellem: aktuelle oplevelser af virkelige andre; relativt varige repræsentationer af andre (objektrelationer); fantasier om indre objekter; og identifikationer med indre objekter, der tjener som et fokus for organiseringen af forskellige funktioner i personligheden (som i Freuds beskrivelse af super-egoet) (Greenberg and Mitchell, 1983, p. 149).

Greenberg og Mitchell fremhæver desuden, at Kleins formuleringer angiver, at indre objekter er *iboende og skabt af drifterne* uafhængig af virkelige andre i den ydre verden. Det er imidlertid tankevækkende, at de tilskriver det Jungs indflydelse på Freudiansk teoridannelse i form af antagelsen om en »fylogenetisk arv som indeholdende specifikke erindringsspor og billeder«, som Klein ydermere udvider i form af »antagelser om nedarvede brede sæt af billeder og fantasier vedrørende bryster, penis, livmoderen, babyer, perfektion, gift, eksplosioner og brande«. (Greenberg and Mitchell, 1983, p. 131).

Ovenstående citater er et af eksemplerne på, at psykoanalytikere ikke læser eller har et reelt kendskab til Jungs teori. Præcis det de tilskriver Jungs indflydelse i form af »antagelser om nedarvede billeder«, var netop det Jung afviste allerede i 1919 med sin sondring mellem arketyperne per se og de arketypiske manifestationer, en sondring mellem en iboende billedskabende disposition og de i mødet med den ydre virkelighed dannede billeder. Til gengæld kan man i Freuds 23. forelæsning fra 1916-17 finde at han, som svar på »at der hver gang skabes de nævnte fantasier med det samme indhold ... mener, at disse *urfantasier* – sådan vil jeg gerne kalde dem og i øvrigt også nogle andre – er et fylogenetisk træk« (Freud, 1972-73, p. 286).

Dette afsnit kan afsluttes med en formulering hos Lambert, som et eksempel på integration af begrebet om objektrelation i jungiansk teori. Med reference til blandt andre Winnicott skriver han: »Den arketypiske prædisposition afventer objektets præsentation eller stimulering af sanserne, hvorefter det kaster en arketypisk betydning på objektet. Det skaber et virkeligt objekt, der kan internaliseres og blive et ægte »indre objekt«, ikke en fantasi eller kun et ikke-virkelighedsbaseret billede, et arketypisk objekt« (Lambert, 1981, p. 90). Mens det ydre objekt sørger for de oplevelser, som er nødvendige for konstruktionen af et indre arketypisk objekt, så bærer det indre arketypiske objekt vej tilbage til en forbindelse med den ydre verden gennem reprojektion og efterfølgende udforskning af den (ibid.).

Personligt mener jeg, at man muligvis kunne skelne mellem indre arketypiske objekter, eventuelt sammenlignelige med Bions bizarre objekter, som meget primitive, arkaiske objekter, der (endnu) ikke er humaniserede eller personaliserede gennem mødet med et »godt nok« faciliterende miljø, for nu at bruge Winnicotts terminologi.

Transcendente funktion

Symbol og Kleins symbolbegreb

Jungs definition af et symbol er, at »det valgte udtryk, altid er den bedst mulige beskrivelse eller formulering af en relativ ukendt kendsgerning, der ikke desto mindre vides eller formodes at eksistere« (1921, CW 6, §814).

Symbolet kan ikke reduceres til noget entydigt. Det dannes i mødet mellem det ubevidste og bevidstheden og peger ud over sig selv. Det peger frem, er *transcenderende*, i og med at det forener og overskrider modsætningen mellem det ubevidste og bevidstheden, mellem subjektivt og objektivt, mellem indre og ydre, mellem feminint eller maskulint (det kontrasexuelle) ved at etablere en »*tredje*« *mulighed*, der indeholder modsætningerne. Herved frigøres den energi, der hidtil har været bundet i konflikten mellem modsætningerne.

Der synes at være en generel forbindelse mellem instinkt og symbol, hvilket viser sig ved, at det transcenderende symbol, den »*tredje faktor*« i enhver polariseret konflikt, har kapacitet til at *transformere energi* ved at dreje dens retning ind i ny kanaler. Samtidig sker der en transformation af energien fra at være af instinktuelt kvalitet til at være af en mere psykisk, spirituel kvalitet.

Psyken producerer spontant symboler, især i kritiske situationer, når egoet ikke formår at håndtere en given indre eller ydre situation.

Symboler spiller således en afgørende rolle som den transformerende og transcenderende funktion i den naturlige individuationsproces og i den analytiske proces, som en helingsproces, der støtter individuationsprocessen. Individuationsprocessen karakteriseres blandt andet ved fremkomsten af en række symbolske manifestationer af hidtil ubevidste personligheds- eller selv-aspekter i for eksempel drømme som »*persona*«, »*skyggen*«, »*anima-mus*«, »*Vise gamle mand/kone*«, »*Store Mor*«, »*Syzygy*« (mod-sætningspar ofte symboliseret ved mand og kvinde) og »*Selvet*«.

Nogle symboler fungerer som sådan uafhængigt af den bevidste holdning og opleves ofte som numinøse. Andre symboler kræver en særlig holdning for at blive opfattet og oplevet som symboler. De er afhængige af en kvalitet ved vores oplevelse af dem og vil almindeligvis være mere personlige symboler.

For Jung lå modsætningen mellem symbolsk og virkeligt, hvor symbolsk ikke kan reduceres til noget andet, noget entydigt eller noget kendt, ved semiotisk fortolkning.

For Freud lå modsætningen mellem fantastisk og virkeligt. Fantastisk kan reduceres til fantasi, hvilket betyder, at Freuds symbolforståelse lader symbolet henviser til noget allerede kendt, og at det altså må forstås som et tegn (Astor, 1998, p. 704).

Det *kleinianske symbolbegreb* kunne synes tættere på Jungs, idet der med Segals arbejde vedrørende symboldannelse skelnes mellem symbolsk ligestillelse og symbolisme. Ved symbolsk ligestillelse behandles det nye (symbolske) objekt som det oprindelige objekt og giver anledning til konkret tænkning. Ved egentlig symbolisme, som kræver triangulation tilsynladede som ved Jungs symbolbegreb, adskilles symbolet fra objektet, idet personen ser på symbolet og ser på den ting, der symboliseres, samt på for-

bindelsen mellem dem. Det indebærer eller kræver en tolerance af forskellen mellem de to fænomener. Tingen selv og det som repræsenterer den, er ikke det samme, og symbolet aldrig lige så tilfredsstillende, som det der bliver symboliseret. Fremstillingen af et symbol er her midlet til at gøre sig fri af det bogstavelige, konkrete objekt (moderen for eksempel), som det jo imidlertid stadig henviser til. (Segal, 1973, p. 76, Astor, 1998, p. 708-9).

Ved fortsat at henvise til noget kendt, må denne form for symbol stadig opfattes som et tegn og ikke et i jungiansk forstand ægte symbol, der henviser til noget ukendt og faktisk kan være mere tilfredsstillende.

»Et symbol maskerer ikke, det åbenbarer med tiden« Jung, CW 18, §483).

Transcendente funktion

Det ægte eller levende symbol, som Jung også kaldte det, udgør som beskrevet ovenfor et »tredje«. Et »tredje« område – et poetisk imaginært område – frembragt i mødet mellem det myteskabende eller mytopoetiske niveau i den menneskelige psyke (det kollektive ubevidste) og bevidstheden. Det udøver den såkaldte *transcendente funktion*, (Jung, 1916/1958, CW 8), der kan forene ellers antagonistiske modsætninger ved at tilbyde noget »tredje«, der samtidigt kan rumme og overskride modsætningerne, som eksempelvis drømme.

Den transcendent funktion skabes og udvikles som led i individuationsprocessen, i den udstrækning dialogen mellem bevidstheden og det ubevidste fungerer, sagt med andre ord såfremt ego-selv akser fungerer. I den analytiske situation skabes eller etableres den transcendent funktion også mellem analytiker og analysand, hvor den formidles af analytikerens fortolkninger eller kommer til udtryk gennem overføringen og modoverføringen eller i symbolske manifestationer som spontant opdukende billeder. Den er også her baseret på det upersonlige eller kollektive ubevidste, det arketypiske niveau, som begge har del i, og som implicerer transpersonelle processer og muligheden for synkronistiske fænomener.

Winnicotts overgangsobjekt, overgangsfænomener og potentielle område

Winnicotts formuleringer vedrørende *overgangsobjekter, og overgangsfænomener*, der forbinder det indre med det ydre og således udøver en syntetiserende funktion; som fører til symboldannelse og til etablering af et *overgangsfelt, det potentielle område*, der indeholder kultur, kunst og religion (Winnicott, 1971) rummer stor lighed med Jungs begreb om den *transcendente funktion*.

Ifølge Winnicott er det *potentielle område* et område mellem selv og anden (også analysand og analytiker), hvor fantasi, leg og kreativitet kan udfolde sig. *Overgangsobjekter* letter overgangen fra én tilstand til en anden på en lignende måde som Jungs »transcendent funktion«, hvor sym-

boler eller symbolske manifestationer som det »tredje« kan sammenholde, forene og transcendere modsætninger og derved transformere en psykisk tilstand til en anden (Jung, CW 8).

Winnicott påpeger desuden, at »et væsentligt karakteristikum ved overgangsobjekter og overgangsfænomener er en kvalitet i vores holdning, når vi iagttager dem« (Winnicott, 1971, p. 113), hvilket svarer ganske nøje til Jungs bemærkning om, at visse symbols betydning eller funktion som symboler afhænger af vores holdning til dem.

Jungs bidrag til udviklingspsykologi

Det hører selvfølgelig ikke med inden for denne artikels rammer at gennemgå alle dele af Jungs teori, men nogle få centrale temaer og begreber inden for det udviklingspsykologiske område, som også har affinitet til objektrelationsteoriene, bør kort omtales.

Jung understregede allerede tidligt (1927, CW 8, §723) *mor-barn relationens primære og centrale betydning* også for senere relationer frem for den ødipale situation. I den forbindelse understregede Jung tre aspekter ved mor-barn relationen, nemlig 1. at der altid vil kunne ske regression, 2. at separation fra moderen er en kamp, og 3. at fødeoptagelsen i de første år er af stor betydning og et ikke-sexuelt område. Som tidligere omtalt afviste Jung Freuds libidobegreb og oprederede med en neutral libido og dens transformationer.

Jung så desuden *barnet* som både et *passivt* individ, påvirket af forældrenes psykologi og eventuelle patologi, og et *aktivt* individ, der påvirker forældrene og deres relation fra dets ankomst i familien. Han peger derfor også på, at *neurosens ætiologi skal findes i familiedynamikken* (1912, CW 4 §311). Det skal nævnes, at R. Skynner (1976) da også henviser til Jung, som foreløber for familierapi.

Omtrent tyve år senere skriver Jung, at neurose snarere er et *psykosocialt fænomen* end sygdom i strengeste forstand, »hvilket tvinger os til at strække termen »sygdom« ud over forestillingen om et individ, hvis funktioner er forstyrrede, men til at se på den neurotiske person som et sygt system af sociale relationer« (1935, CW 16, § 37).

Jung har desuden beskrevet en række tidlige psykologiske mekanismer, som foregriber nogle af objektrelationsteoriernes formuleringer.

En af disse er *splitting*, som siden formuleres af Klein og Bion. Jung taler om splitting i forhold til moderimagoet, idet han refererer til den »doblelte mor« (1912, CW 5) i betydningen dobbeltheden eller modsætningen mellem den personlige mor og mor-arketyper, og modsætningen mellem en positiv og en negativ fremtræden af henholdsvis den personlige og den arketyperiske mor (CW 5, §111 og §352). I virkeligheden er der tale om, at beg-

ge eller alle fire aspekter er til stede i hinanden, i og med at den personlige mor har en arketypisk dimension og den arketypiske mor aktiveres og personliggøres (fortolkes) gennem den personlige mors udgave af moderskab.

En anden mekanisme er, hvad Jung kaldte *primitiv identitet*, hvormed menes en oprindelig relativt manglende subjekt-objekt differentiering baseret på en medfødt tendens til at etablere identitet og lighed, der allerede eksisterer og ikke først skal opdages, det vil sige ikke er baseret på identifikation. Jung brugte begrebet til at beskrive den ubevidste identitet, spædbarnet mentes at opleve i relation til moderen, som »karakteristisk for den mentale tilstand i den tidlige spædbarnalder« (1921, CW 6, §741-2).

Antagelsen om en tilsvarende tilstand som karakteristisk for den tidlige mor-barn relation genfindes hos blandt andre Winnicott, Klein, Bion og Mahler. Jeg skal ikke her komme ind på den senere spædbarnsforskning som for eksempel D. Sterns og de modifikationer og korrektioner, den har givet anledning til på dette område (Stern, (1985) 1991).

Begrebet *participation mystique* blev indført i 1912 (CW 5) til at beskrive en særlig form for relation mellem mennesker, hvor subjektet eller en del af ham eller hende via projektion opnår indflydelse på og kontrol over objektet eller den anden, eller omvendt, således at de to momentant er smeltet sammen og ikke af subjektet kan opleves som adskilte. Dette svarer til begrebet *projektiv identifikation* senere formuleret af Klein til at beskrive, hvorledes subjektet kan projicere en del af sig selv over i objektet, hvorefter objektet opleves som identisk med det projicerede indhold.

Begreberne *projektion* og *introjektion* bruges naturligvis også af Jung på tilsvarende vis som inden for psykoanalysen, men det skal dog nævnes, at han understregede »aktiv introjektions og projektions« rolle i empati og påpegede, hvorledes personen »skrumpede« gennem brug af projektion, hvilket kunne befordre et eventuelt behov for at trække projektionerne tilbage. Jung fremhæver også, at »intet fremmer forståelse og kontakt mere end den gensidige tilbagetrækning af projektioner« (1921, CW 6, §767-768 og §783-4).

Den analytiske proces

Jung understregede, at analyse er en *dialektisk proces*. »Et menneske er et psykisk system, som når det påvirker en anden person, træder ind i en reciprok reaktion med et andet psykisk system« (1935, 1951, CW 16, §1, §239).

Med dette mener Jung, at analysen involverer både analytiker og analysand, at der er en to-vejs interaktion mellem dem i form af kommunikation på såvel bevidste som ubevidste niveauer, og at de er lige som udtryk for, at begge er genstand for udvikling og transformation gennem den fælles, dialektiske proces. (1921, CW 16 §289).

Jung fremhævede, at hver enkelt analytisk forløb er unikt, og at analytikeren må tilpasse sig den enkelte analysand. Han må opgive alle forudfattede meninger, mens eventuel forhåndsviden eller teori kun kan bruges til hypoteser for at vise, hvorledes han reagerer i forhold til dette bestemte menneske. »I behandlingen er der et møde mellem to irrationelle faktorer ... mellem to mennesker ... som ud over deres mere eller mindre klart definerede bevidsthedsfelter bringer med sig en uendelig vidtstrakt sfære af ikke-bevidsthed. Derfor er lægens og patientens personligheder uendeligt mere betydningsfulde for behandlingens resultat, end hvad lægen siger og tænker (selvom hvad han siger og tænker kan være en forstyrrende eller helende faktor, der ikke skal undervurderes)... Det er som at blande to kemikalier, hvis de overhovedet lader sig kombinere, transformeres begge... Det er forgæves for lægen at søge at beskytte sig mod patientens påvirkning af ham... Ved at gøre det nægter han blot sig selv brugen af et højst vigtigt informationsorgan. Patienten påvirker ham ikke desto mindre ubevidst og udvirker ændringer i lægens ubevidste...en slående illustration af patientens nærmest »kemiske« virkning... Et af de bedst kendte symptomer på den slags er mod-overføringen fremkaldt af overføringen. Men virkningerne er ofte meget mere subtile, og arten af dem kan bedst formidles gennem den gamle forestilling om sygdomsdæmonen. ...en syg kan overføre sin sygdom til en sund person, hvis styrke kan undertrykke dæmonen« (1929, CW 16, §163).

Med dette lange citat har jeg villet vise, hvorledes Jung med sine formuleringer vedrørende den analytiske situation og proces foregriber *brugen af modoverføring som informationskilde*, sådan som det senere blev formuleret af Heimann (1950) og Little (1951), ligesom han foregriber Kleins og Bions formuleringer om *projektiv identifikation, containing og metabolisering*, samt den ret aktuelle debat inden for psykoanalysen om det *intersubjektive felt*.

I en af Tavistockforelæsningserne, hvor Bion som nævnt var til stede og deltog i diskussionen, siger Jung: »det er lægens pligt at tage imod patientens følelser og spejle dem« (1935, CW 18, §319). »Patientens følelser er altid lidt smitsomme, og de er meget smitsomme, når det indhold, som patienten projicerer ind i analytikeren, er identisk med analytikerens eget ubevidste indhold... De kommer i en tilstand af participation. Det er det fænomen, Freud har beskrevet som mod-overføring. Det består af gensidig projektion og en sammenbinding gennem fælles ubevidsthed« (ibid., §322). »En tilstand af personlig kontamination gennem fælles ubevidsthed« (ibid. §323).

Rackers arbejde vedrørende overføring og modoverføring (1968) er nok et af de arbejder, der kommer tættest på Jungs og den senere videreudvikling af modoverføringsbegrebet hos den jungianske analytiker M. Fordham (1957).

Jung er faktisk opmærksom på modoverføringsproblemet ganske tidligt, og var den første der i 1910 foreslog Freud, at kommende analytikere skulle have gennemgået en *læreanalyse*, da »selv-analyse er Münchhausen psykologi« (1912, CW 4, §449).

Overføring – modoverføring

Over tid gav Jung udtryk for noget forskellige skiftende holdninger til overføring og betydningen af at analysere den frem for at fokusere på drømmeanalyse og aktiv imagination.

I 1946 udkom et hovedværk om overføring og modoverføring: »The psychology of Transference« hvor Jung gennem sammenligning med et sæt billeder fra et alkymistisk værk »Rosarium Philosophorum« opstiller en model for overføringens og modoverføringens udvikling i den analytiske proces (CW 16). Han kommer frem til en beskrivelse og diskussion af det komplicerede *psykiske felt*, der gennem en *gensidig ubevidst interaktion* etableres og udvikles mellem analytiker og analysand, karakteriseret ved »psykisk infektion« hos analytikeren, der »helt bogstaveligt overtager« sin patients psykiske lidelse og deler den med ham« (CW 16, §358). Jung skriver også, at »psykologisk induktion foranlediger uundgåeligt, at *de to parter bliver involveret i transformationen af det tredje* (det psykiske felt mellem dem, min anmærkning) og at *de selv transformeres i processen*« (CW 16, §399).

Sådanne formuleringer foregriber såvel Ogdens begreb om det »analytiske tredje« som Stolorows og Atwoods begreb om det »intersubjektive felt«. I den forbindelse er det værd at bemærke, at Atwood vedgår at være ivrig læser af Jung (Sedgwick, 2000, p. 462).

Den jungianske analytiker Schwartz-Salant (i Stein, 1995) påpeger, at Ogdens, Stolorow og Atwoods og andres lignende begreber angiver kombinationen af analytikerens og analysandens subjektiviteter, mens den analytiske psykologi også opererer med en forenende relation mellem den individuelle subjektivitet og det kollektive ubevidste, også kaldet den objektive psyke. Schwartz-Salant foreslår en kombination af den psykoanalytiske og analytisk psykologiske synsvinkel og indfører begrebet »*det interaktive felt*«. Det er »et felt, hvor personlige, historiske erhvervelser – objektelationer – blandes og kombineres med et objektivt lag, Jungs kollektive ubevidste... Dette felt har sin egen dynamik, som er adskilt fra og uafhængig af individerne. Dog er erkendelsen af disse dynamikker kun muligt ved at erfare dem gennem de individuelle og kombinerede subjektiviteter hos begge personer... Det *interaktive felt* er et felt, der ligger *mellem* det kollektive ubevidstes felt og subjektivitetens område, samtidig med at det inkluderer dem begge« (ibid. p.2). Nogle af processerne i dette felt vil ikke kunne føres tilbage til analysandens personlige historie, men »vil være arketypiske, transpersonelle dominanter, der almindeligvis blander sig med historisk indhold erhvervet gennem objektrelationer« (ibid. p. 3). Videre

hedder det, »at hvis vi engagerer os i det interaktive felt, er det muligt at blive opmærksom på en dyb organiserende proces ... en proces, der må formodes at forløbe kontinuert men ikke nødvendigvis erkendt i det rumtids område, som egoet almindeligvis befinder sig i« (ibid. p. 10) og hvor man oplever snart at forenes, snart at skilles i en rytme, Schwartz-Salant kalder transformationens rytme.⁴

En frivilligt aftalt kontrakt

Også det forhold, der inden for psykoanalysen senere benævnes *den terapeutiske alliance eller arbejdsalliancen*, termer som dukker op i psykoanalytisk litteratur i 1956 (Zetzel i Moore and Fine, 1990) findes i en tidligere formulering hos Jung.

I 1921 skriver Jung således, at der ved siden af overførings-modoverføringsforholdet også er et »virkeligt forhold« mellem analysand og analytiker, »en frivilligt aftalt/forhandlet forbindelse eller kontrakt«, som er »analysens prøvesten«, uden hvilken denne aldrig fører til succes 1921/1928, CW 16, §289-290).

Container – Contained

I en artikel fra 1925 (CW 17) om ægteskab som en psykologisk relation bruger Jung de to begreber: container og contained om henholdsvis den psykologisk mest komplicerede part og den mindre komplicerede part i betydningen af, at den mindre komplicerede part er rummet (surrounded and encapsulated) af den mere komplekse. Jung redegør for de konsekvenser, det har at være i den ene eller den anden rolle eller funktion, og påpeger blandet andet, at den mere komplicerede container lider under et ikke-imødekommet behov for at blive contained.

Ifølge Jung vil dette problematiske mønster først løses, når den containede erkender, at han eller hun må finde løsningerne hos sig selv, at containeren ikke kan forventes at gøre alt. Containeren må muligvis opleve en grad af sammenbrud, før han eller hun realiserer, at den søgte integration skal findes på det indre plan, at løsningerne altså ligger i at trække projektioner tilbage og rumme sig selv.

Slår man op i Psychoanalytic Terms and Concepts under begrebet *containing*, finder man det under Bions teori og læser, at det er »betegnelse for *grundlaget for en hvilken som helst relation* mellem to eller flere mennesker, uanset om det er barn og mor, mand og kvinde, eller individ og samfund« (Moore and Bernard (eds.), 1990).

---

4 Schwartz-Salants beskrivelse af det »interaktive felt« kan uden videre sammenholdes med gruppeanalysens matrix-begreb, som også er et eksempel på et sådant »tredje« område, som overskrider modsætningen mellem individ og gruppe. Et emne, som er behandlet i min bog: *Grupperns individuation – Individuation i grupper*, 2000.

Bion bruger disse begreber om relationen mellem mor og barn i forbindelse med udviklingen af tænkning. Moderens containing af barnets projektive identifikationer indebærer modifikation af en ikke-containbar følelse hos barnet, som gennem moderens »oversættelse« gives mening. I sidste ende resulterer det i, at barnets projektive identifikationer transformeres til meningsfulde tanker. Denne model anvendes også på relationen mellem analytiker og analysand (ibid.).

Jungs brug af disse begreber svarer ret nøje til Bions senere brug af dem, idet begge forbinder relationen mellem container og contained med *transformation*. Som tidligere sagt så beskæftigede både Jung og Bion sig med psykotiske fænomener. Begge når frem til at understrege den *eksterne container* (det andet menneske) som nødvendig for transformation af ikke-psykiske elementer (arketyper, pre-concepter) til psykisk indhold. Dehing (1994) fremhæver desuden, at denne eksterne container nødvendigvis er forbundet med og afhængig af den *interne container*, det vil sige arketyper eller pre-konceptet, og fremsætter en hypotese om, at *containning* er en *proces, der i sig selv er arketyrisk determineret*. Altså en struktur eller funktion, der manifesterer sig universelt, sådan som den også defineres af Bion, jævnfør Moore and Fine (1990) ovenfor.

Regression

Jung opfattede som omtalt andet steds incestønsket som udtryk for et præ-ødipalt regressivt ønske om at genskabe kontakt til eksistensens kilder repræsenteret gennem en forældrefigur med henblik på »genfødsel«, det vil sige en »ny begyndelse« for at bruge Balints ord for samme fænomen, som han kaldte »benign regression« (1968).

Regression kan ifølge Jung være en potentiel kreativ psykologisk aktivitet, en tilpasning til den indre verdens vilkår (1928, CW8, §75), som terapien må støtte indtil »det prenatale«, det vil sige, det arketyriske niveau er nået, (1912, CW5, §508).

Det betyder, at Jung fra 1912 så den terapeutiske og udviklingsmæssige værdi af regression i visse perioder som en *forudsætning for progression*, idet han påpegede, at egoets holdning er afgørende for, om en given regression fungerer progressivt eller ej, ligesom han anerkendte risikoen ved en forlænget og uproduktiv regression.

Hos Winnicott finder man lignende formuleringer, hvor han taler om »patientens behov for faser af regression til afhængighed i overføringen«, som giver adgang til oplevelser baseret på moderens/analytikerens evne til at identificere sig med patienten, det vil sige til det »fælles illusionsområde« (Playing and Reality, 1971). Psykoanalytikereren Ernst Kris' »begreb om regression i egoets tjeneste« (1952) bør nævnes, selvom han ikke er objektrelationsteoretiker.

Afslutning

Det har ikke været muligt inden for rammerne af denne artikel med den valgte indfaldsvinkel at gøre nærmere rede for, hvor og hvorledes objektrelationsteoretiske begreber og tænkning har påvirket eller er integreret i senere analytisk psykologi ud over de få eksempler inde i teksten.

Ganske kort vil jeg dog slutteligt nævne Michael Fordhams udviklings-teori, som et af de mere omfattende og centrale eksempler på, hvorledes analytisk psykologi har hentet og integreret inspiration fra objektrelationsteoriene, det vil især sige Klein, Bion og Winnicott (Fordham, 1957).

Fordham opererer med et fra før fødslen eksisterende »primært« (arke-typisk) selv i form af et »indholdsmættet fravær«, der indeholder alle medfødte arketypiske potentialer i et individ og som udfoldes igennem en deintegrations- og reintegrationsproces, hvoraf også egoet og ego-selv ak-sen udvikles.

Solomon (1991) skriver, at Fordhams deintegration-reintegrationsproces i spædbarnets psyke giver et billede af bevægelsen mellem de bipolare modsætninger mellem for eksempel den gode, nærende mor og den onde, opslugende mor (Jung) eller det gode bryst og det onde bryst (Klein). Efterhånden som de arketypiske potentialer dukker frem fra den oprindelige ubevidste integration gennem deintegrations-reintegrationsprocesserne og i større eller mindre grad finder det modsvarende eller korresponderende i den ydre verden, manifesterer de selvet. Det, der bundfælder sig fra det aktive møde og kombinationen af et spædbarns typiske potentiale og moderens respons, reintegreres som internaliserede objekter.

Forbindelsen mellem begrebet om det kollektive ubevidstes arketyper og begreber fra objektrelationsteori om ubevidste fantasier og internaliserede objekter kan forstås på basis af det fælles princip om medfødte eller iboende dybe strukturelle kategorier. Disse eksisterer forud for enhver læring og formidler eksempelvis barnets gradvise oplevelse af moderen og siden de videre omgivelser i en dialektisk proces, som resulterer i et amalgam af fantasi og virkelighedsoplevelser.

Denne dialektiske model, foreslår Solomon, vil kunne bruges til at forklare, hvordan indre del-objekter – oplevet som modsætninger – efterhånden vil kunne kombineres til hel-objekter under forudsætning af et »godt nok containende« miljø, og individet skridt for skridt nærme sig den depressive position (Klein) eller evnen til at være alene i en andens nærværelse (Winnicott) eller en mere individueret personlighed (Jung).

Jeg håber nu i denne artikel at have givet et indtryk af, ikke blot i hvilken udstrækning formuleringer hos Jung foregriber senere formuleringer inden for psykoanalysen, men også af værdien af en åbning mellem analytisk psykologi og psykoanalyse til gensidig inspiration, udveksling og befrugtning af den videre teori- og metodeudvikling.

Internationalt er der en voksende interesse for udveksling, som kommer til udtryk i såvel psykoanalytiske som jungianske tidsskrifter også i form af gensidige gæsteskrifter og fælleskonferencer med foredragsholdere fra begge retninger blandt andet på initiativ af The Journal of Analytical Psychology. Ved den kommende konference i 2001 er temaet således: Diversity and its Limits: New Directions in Analytical Psychology and Psychoanalysis.

The Journal of Analytical Psychology, som publiceres i London, er et af de største internationale tidsskrifter for analytisk psykologi. Det indeholder løbende artikler også om relationen mellem analytisk psykologi, objektrelationsteorier, selv-psykologi og andre psykoanalytiske temaer eller direkte integrative bestræbelser.

LITTERATUR

- ASTOR, J. (1998): Some Jungian and Freudian perspectives on the Oedipus myth and beyond. *Int.J.Psycho-Anal.* 79,4: 697-712.
- BALINT, M. (1968): *The Basic Fault: Therapeutic Aspects of Regression*. Tavistock. London.
- BION, W.R. (1961): *Experiences in Groups*. Tavistock Publ. London.
- BION, W.R. (1962): A Theory of Thinking. *Int.J.Psycho-Anal.* 43: 306-310.
- BION, W.R. (1963): I: A. SAMUELS (1986): *Jung and the Post-Jungians*. Routledge & Kegan Paul. London.
- DEHING, J. (1994): Containment – an archetype? Meaning of Madness in Jung and Bion. *J.Anal.Psychol.* 39,4: 419-461.
- FIELD, N. (1994): Object relations and individuation – are they complementary or in conflict. *J.Anal.Psychol.* 34,4: 463-478.
- FORDHAM, M. (1957): *New Developments in Analytical Psychology*. Routledge & Kegan Paul. London
- FREUD, S. (1910): De fremtidige chancer for den psykoanalytiske terapi. I: O. ANDKJÆR OLSEN og S. KØPPE (1992): *Sigmund Freud, Afhandlinger om behandlingsteknik*. Reitzels Forlag. København.
- FREUD, S. (1916-1917): Symptomdannelsens veje. I: S. FREUD (1972-1973): *Psykoanalyse, Samlede forelæsninger*. Reitzels Forlag. København.
- FREUD, S. (1938): *Oversigt over Psykoanalysen*. Cappelens Forlag, Oslo.
- GORDON, R. (1978): I: A. SAMUELS. (1985): *Jung and the Post-Jungians*. Routledge & Kegan Paul. London.
- GREENBERG, J.R. and MITCHELL, S.A. (1983): *Object Relations in Psychoanalytic Theory*. Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts.
- HEIMANN, P. (1950): On countertransference. *Int.J.Psycho-Anal.*, 31: 81-84.
- JUNG, C.G.: Referencer er til *Collected Works (CW)* med bind og paragrafnummer.
- READ, H., FORDHAM, M., ADLER, G., MCGUIRE, W., (eds.). Routledge & Kegan Paul. London og Princeton University Press. Princeton.
- JUNG, C.G. (1973-1975) *Letters, vol. I 1906-1950*. Princeton University Press. Princeton.
- KLEIN, M. (1935): Et bidrag til de manio-depressive tilstandes psykogenese. I: M. KLEIN (1973) *Psykoanalyse af Børn*. Rhodos. København.
- KLEIN, M. (1952): The Mutual Influences in the Development of Ego and Id. I: M. KLEIN: *Envy and Gratitude and Other Works*. The Free Press, Macmillian. New York.

- KNOX, J. (1997): Internal objects: a theoretical analysis of Jungian and Kleinian models. *J.Anal.Psychol.* 42,4: 653-666.
- KRIS, E. (1952): *Psychoanalytic Explorations in Art*. Schocken Books. New York.
- KUHN, P. (2000): A scandal in Salzburg or Freud's surreptitious role in the 1908 Abraham-Jung dispute. *Int.J.Psychoanal.* 81,4: 705-731.
- LAMBERT, K. (1981): *Analysis, Repair and Individuation*. Academic Press. London.
- LITTLE, M. (1951): Counter-transference and the patient's response to it. *Int.J. Psycho-Anal.* 32, 32.
- Meltzer, D. (1978): *The Kleinian Development, Part III. The Clinical Significance of the Work of Bion*. Clunie Press. Perthshire.
- MONEY-KYRLE, R. (1977): I: A. SAMUELS (1985): *Jung and the Post-Jungians*. Routledge & Kegan Paul. London.
- MOORE, B.E. and FINE, B.D. (1990): *Psychoanalytic Terms and Concepts*. Yale University Press. New Haven.
- RACKER, H. (1968): *Transference and Countertransference*. Maresfield Library (1982). London
- SAMUELS, A. (1985) *Jung and the Post-Jungians*. Routledge & Kegan Paul. London.
- SAMUELS, A., SHORTER, B. and PLAUT, F. (1986): *A Critical Dictionary of Jungian Analysis*. Routledge & Kegan Paul. London.
- SCHWARTZ-SALANT, N. (1995): On the Interactive Field as the Analytic Object. I: M. STEIN (ed.) *The Interactive Field in Analysis. vol. 1*. Chiron Publ. Wilmette, Illinois.
- SEGAL, H. (1973): *Introduction to the Work of Melanie Klein*. Hogarth Press. London.
- SEDGWICK, D. (2000): Nine Questions about Jungian Psychology. *Psychoanalytic Dialogues, J.Relat.Perspect.* 10,3: 457-472.
- SKYNNER, R. (1976): *One Flesh: Separate Persons*. Constable. London.
- SOLOMON, H. (1991): Archetypal psychology and object relations theory: history and communalities. *J.Anal.Psychol.* 36,3: 307-329.
- STERN, D. (1985/1991): *Barnets interpersonelle univers*. Reitzel. København.
- THYGESEN, B. (2000): *Grupper individuation – Individuation af grupper. Et analytisk psykologisk bidrag til gruppeanalysen*. Dansk psykologisk Forlag. København.
- URBAN, E. (1992): The primary self and related concepts in Jung, Klein, and Isaacs. *J.Anal.Psychol.* 37,4: 411-432.
- WINNICOTT, D.W. (1958): I: A. SAMUELS (1985): *Jung and the Post-Jungians*. Routledge & Kegan Paul. London.
- WINNICOTT, D.W. (1960): Ego Distortion in Terms of True and False Self. I: D. WINNICOTT (1965): *Maturation Processes and the Facilitating Environment*. Hogarth. London.
- WINNICOTT, D.W. (1971): *Playing and Reality*. Penguin. London.